

De melk ophalen in Bommel rond 1950

Tot het begin van de jaren zestig hadden we thuis met ons vrachtrijdersbedrijf een melkriet in Ressen, Elst en Bommel. Mijn vader deed dat vanaf 1920. Tot omstreeks 1933 werden de melkbussen opgehaald met paard en wagen. Vanaf 1933 gebruikte mijn vader samen met mijn oom een Chevrolet. In de oorlog moesten ze weer terug naar paard en wagen. Toen ik na de oorlog bij mijn vader in het bedrijf kwam werken, schakelden we definitief over op het vervoer van melkbussen per vrachtauto.

De routes konden nog wel eens wisselen, als gevolg van de jaarlijks opnieuw af te sluiten overeenkomsten met de melkfabriek, in ons geval die van Nijmegen. Maar toch had ik van 1946 tot 1963 een tamelijk vaste route door het dorp Bommel. In dit artikel voor het Kringblad wil ik nog eens proberen de route te beschrijven, die ik zo rond het begin van de jaren vijftig reed. Daarbij zal duidelijk worden dat er in vijftig jaar tijd heel veel is veranderd wat betreft het houden van melkvee in onze streek. Kleinschalige boerenbedrijven werden groter. De laatste melkveehouders verdwenen uit het centrum van het dorp, waar de 'verstedelijking' inzette. En nu is zelfs in het buitengebied bijna geen melkveebedrijf meer over.

Over een registratie van mijn route uit die dagen beschik ik niet: wat we hier hebben beschreven is uit mijn geheugen gedaan. Dat is, denk ik, niet zo'n groot risico. Als je zeventien jaar lang bijna dagelijks dezelfde route hebt gedaan, dan heb je de betreffende adressen wel behoorlijk diep in je geheugen gegrift staan. Maar voor alle zekerheid zijn we de route toch ook nog eens nagereden. Mocht er ondanks dat toch nog een foutje in geslopen zijn, dan hoop ik dat u mij dat niet kwalijk neemt.

De meeste adressen waar ik melk ophaalde, waren kleine boerenbedrijfjes met een stuk of drie, vier koeien, soms een paar meer. Maar er waren ook toen al grote bedrijven en dan moet je wel denken aan zo'n twintig koeien. En dan had je nog enkele middelgrote bedrijven die tussen klein en groot in zaten. In de loop van de tijd varieerde de grootte per bedrijf altijd wel iets. Vanaf 1948 werd de melkroute in de zomermaanden twee keer daags gereden. Boeren hielden in de eerste jaren na de oorlog de melk in de warme zomermaanden koud door gebruik te maken van stenen bakken met water, waar gemakkelijk drie bussen in konden staan. Later, toen een betere koeling mogelijk was, werd het aantal ritten weer teruggebracht naar één per dag.

De meeste bussen waren veertigliterbussen, maar je had er ook nog veel van dertig liter. Ook kleinere, met hengsels, kwamen nog voor. Iedere boer had zijn eigen bussen. De bussen waren te herkennen aan het nummer van de

betreffende melkleverancier. Als melkrijder kende je alle nummers uit je hoofd en van sommige adressen op de route ken ik het nummer nu nog.

Onze route begon om zeven uur 's ochtends. Het eerste adres was al vlak bij huis aan de Ressensestraat: Van Olst van 'Stadwijk'. Door Eikhoudt, met zijn boerderij achter aan de Oude Postweg, werd de melk iedere dag aan de Ressensestraat neergezet. Iets verderop was Evers van de 'Oudenhof'. Met in die jaren drie grote bussen per keer van zo'n 20 koeien, was dat dus een grote melkveehouder. Vervolgens kwam er een rijtje kleinere veehouders aan de Ressensestraat richting Bemmél. Bijna huis-aan-huis waren dat: Gerritsen, Lamers van 'De Knipmuts', Spanbroek, Natrop, De Haar, die nog een stuk of 6 koeien had, en Van de Lienden.

Na dit eerste stuk Ressensestraat werd afgebogen de Groenestraat in. Meteen vooraan stonden de bussen van Doevenspeck, een middelgrote. In de Groenestraat draaide ik na het laden van de bussen bij Berends. Daar werden ook de bussen van Huuskes en Theo de Haar geladen. Later werden de bussen van de hele Groenestraat vooraan bij Doevenspeck aan de rechterkant van de weg verzameld.

Bij 'Buitenzorg' werden de bussen geladen van Van Eck, later Wichman. Vervolgens liep de route voorbij 'De Eschdoorn' richting 'Strijdhagen', waar linksaf geslagen werd het Vossenhol op.

BEMMEL. STRIJDHAGEN

*Melkbussen langs de weg, zoals hier bij 'Strijdhagen', waren ooit een vertrouwd beeld.
Foto: Ansichtencollectie Jacques Janssen.*

Aan het Vossenhol werd de melk van Sloot als eerste geladen. Daarna was de beurt aan Lintsen, met busnummer 1113. Deze zat tussen 'Everdina' en 'De Vossenhof' in. Links werd vervolgens gestopt bij Janssen van 'De Vossenhof' (busnummer 1107) en rechts bij Nas. Voorbij de afslag naar het Bosch kwam rechts Job Heijmen en daarna weer links Chris Wouters, van 'De Schaapskamp'. Daarna ging het linksaf de Plak op.

Nog vóór 'De Rozenhof' had je links de boerderij van Rijcken, waar gestopt moest worden. Hier stonden ook de bussen van Van Huet. De melk van Daan Meurs de meelboer, die een middelgrote leverancier was, stond op het verzamelpunt tegenover wat toen het gebouw van de ABTB was. Daar stonden ook de bussen van Meeuwsen bij, een middelgrote veehouder. Deze had zijn boerderij aan een eigen weg die uit kwam op de Plak en die iets ten zuiden van de huidige Deellaan lag. Iets verderop rechts stond de melk van Knipping.

We zijn nu gevorderd tot de plaats waar nu de Deellaan op de Plak aansluit. Langs die Plak had je kort achter elkaar een aantal adressen: vooraan rechts Roelofs, dan Hent Meurs, vervolgens Polman, verderop Bruining en weer Roelofs, van onder meer de broers Herman en Jo. Deze laatste bedrijven waren weer middelgrote. Bij de afslag naar de Plakselaan werd ook de melk van de broers Bart en Bernd Polman en Hentje Peters van de Plakselaan op de wagen gezet. Na Roelofs kwam 'De Brouwketel' waar de melk van Wim Peters 'van Lot' werd geladen.

In die tijd was er nog geen viaduct over de A15 en ging het rechtdoor verder de Plak op, waar achtereenvolgens Graven, Bernard Peters van 'den Uul', en

Klomp hun bussen aan de weg hadden staan. Bij Peters stonden ook de bussen van Rutgers van 'De Kleine Eker' die daar via een pad achter uit het land aan de Plak werden gezet.

Geert Klomp van de Plak 72 (busnummer 1133) bewaarde zijn melkgerei zeer zorgvuldig. We zien hier bussen van 30 en, met hengsel, van 10 liter, de teems ofwel de zeef waar de melk doorheen gegoten werd en een rechte melkemmer van 15-liter. De spullen werden speciaal voor deze foto van zolder gehaald, waarvoor dank.

Hierna kwam Willemsen, die evenals zijn buurman Minkhorst, zijn bedrijf had op de plaats waar nu de A15 de vroegere Plak in tweeën snijdt. Verderop links had je weer een grotere melkveehouder: Broekman. En aan het eind van de Plak kreeg je Denkers nog.

Hier stak ik over naar de Vergert. Daar hadden we Bart Peters, de broer van Bernard, op boerderij 'De Vergert', een middelgrote melkproducent. De route ging hierna richting Elst door de Breedlersestraat. Behalve Peters 'van de Pröper' (vóór 'De Bredelaar' rechts) had je daar de Elstenaren Pauw, Kniest en Wouters van den Oudenweijer, de laatste net aan de overkant van de snelweg. In het buitengebied waren het over het algemeen wat grotere bedrijven. Een aantal bedrijven hier, zoals 'De Bredelaar' leverde de melk aan de Camiz in Arnhem. Ook de melk van Speijers van 'De Eker' ging daar naar toe. En dus waren dat geen klanten van ons.

Nadat bij Wouters van den Oudenweijer was gedraaid, ging de rit via de Breedlersestraat terug en bij 'De Vergert' richting de Heuvel. In de eerste bocht stonden de bussen van Van Oosterwijk te wachten. Ook de bussen van de schoonouders van Van Oosterwijk, de familie Van der Kuilen, stonden hier. Het boerenbedrijf van deze familie, 'De Stille Hut' genaamd, lag aan een pad dat vanaf de boerderij van Van Oosterwijk helemaal naar achteren het land in liep, richting de Linge.

Vervolgens ging het naar 'Den Heuvel' waar Van der Kroon een stuk of 20 koeien had. Vooral in de zomermaanden werden hier aan de Heuvel ook nog wel eens de bussen geladen van kleine veeboeren van de Plak, die hun koeien in de weilanden rond de Heuvel lieten grazen. Ze hoefden dan niet de melk helemaal mee naar de Plak te zeulen om het dáár aan de weg te zetten. In de winter hadden deze veehouders hun beesten uiteraard bij huis.

Verderop, meer richting Baal, kwam nog Hent Buurman, met busnummer 1165, waarna de route werd vervolgd door de Dikelsestraat. Hier had je de boerderijen van Ran en Reijnen, beide grote melkveebedrijven. De familie Reijnen had na de oorlog ook koeien lopen op de 'wei van Dolf' aan de Dorpsstraat. De in de oorlog verwoeste boerderij 'De Gouden Appel' waartoe dat weiland behoorde, kwam na de oorlog niet opnieuw in bedrijf. De weilanden werden gepacht door Reijnen. Als de koeien van Reijnen gemolken waren, werden de melkbussen op de kar naar de Dikelsestraat gereden, waar ze vervolgens aan de weg werden gezet.

Via de Karstraat ging het nu richting het centrum van Bommel. In de buurt van de Karstraat liep wel melkvee, onder meer op 'De Houtakker' en Baal, maar die melk werd opgehaald door melkrijder Evers uit Gendt. Evers haalde ook de melkbussen op in het gebied rond de Waaldijk en de Pas.

De eerste stop werd nu gemaakt bij Huize 'Het Hoog', voor de melk van Rijssenbeek, een grote leverancier en die van Spanbroek, een middelgrote, die zijn bedrijf aan het Hoog op nummer 5 had. Vooraan in de Dorpsstraat was Ebben het eerste adres. De melk van Bouwman, die zijn kleine boerenbedrijf op de Oostervelden had, werd ook aan de Dorpsstraat neergezet en daar opgepikt.

Bouwman met twee melkbussen onderweg. Te zien aan de hengsels betreft het hier twee 15-liter bussen.

De melk van de omstreeks 10 koeien van Pauwels van boerderij 'De Klappenburg' uit de Flierenhofstraat stond ook aan de Dorpsstraat. Daarna was Knipping aan de beurt. Knipping woonde in feite ook aan de Flierenhofstraat, maar via zijn tuinderij liep een pad naar de Dorpsstraat, waar hij zijn melkbus neerzette, net voorbij slager Heijmen. In het centrum van Bemmels aangekomen, ging het even rechtsaf de Loostraat in. Daar werd de melk opgehaald bij café Nas. De melk van Boerboom, die zijn boerderij bij 'Huize Bemmels' had, werd via het Koninginnelaantje aan de Dorpsstraat gezet, ongeveer waar Eltink nu zit.

Verderop in de Dorpsstraat was nu de volgende halte bij 'De Leemkuil' voor de melk van Costermans, een weer wat grotere veehouder. Omdat verder het gebied op en rond de Molenwei door Evers uit Gendt werd verzorgd, weet ik daar niet zo veel over te vertellen. Mijn route vervolgde met de Kinkelenburglaan, waar een bus met nummer 263 werd opgehaald bij de broers Sander en Toon Knipping. Op de plaats van het nieuwe gemeentehuis stond hier nog de boerderij van Janssen. Terug in de Dorpsstraat werd nog melk geladen bij Jo Nas van 'De Roskam'. Mijn volgende klant was Moed aan de Teselaar. Daarmee was de route door het centrum afgerond.

Aan het eind van de Teselaar gingen we linksaf richting Lent. Direct aan het begin van de Zandsestraat stonden rechts de melkbussen van Hent Spanbroek. De gebroeders Graven brachten de melk van hun verderop in het land gelegen boerderij 'Halsaf' naar het begin van het pad vooraan aan de Zandsestraat. Links had je dan de melk van de broers Geert en Piet Klomp. 'Wagemansbouwing', waar de familie Bus zat, was even verderop weer een grote melkveehouder. De melk van dit bedrijf zat in bussen met nummer 332.

Na een stop bij de Pas, direct vooraan bij Wientjes (busnummer 1136), ging het via Koenen, op 'De Groote Locht', een middelgroot bedrijf, naar Gijs Zegers van 'De Kleine Lucht'. Al bijna in Lent kwamen nu nog de melkbussen met nummer 352 van de gezusters Janssen, die een stuk of 6 koeien hadden.

Hier is Hent Spanbroek (links) van het Hoog aan het melken, samen met zijn broer Bart. De koeien van Spanbroek liepen in de zomer in de polder, maar de melk werd bij het Hoog opgehaald. Dat betekende dat Spanbroek dan iedere dag de melk eerst dwars door het dorp naar huis moest rijden.

Mijn route werd afgemaakt via onder meer de Lentsedijk en de Steltsestraat, waar Evers, Maters, Disveld, Kampschöer, Van Kempen, De Hartog, Willemssen, nog een tweede en derde Van Kempen en nog een Kampschöer werden aangedaan. Dan reed ik zonder verder nog te stoppen door naar de fabriek in Nijmegen.

In totaal hadden we dan 175 tot 225 bussen geladen, in twee lagen. Dat was de melk van ruim 80 bedrijven. De maanden april tot en met juni waren de topmaanden. Het laden van de bussen was geen licht werk. Een volle bus van 40 liter woog meer dan 40 kilo. Onze wagen had een laadvermogen van 8 ton.

Het laden deden we met z'n tweeën. In de beginjaren werkte ik met Jan Gerritsen en zijn broer Geert. Later hielp Hent Spanbroek mee en ook Frits Huibers uit de Pas. Nadat we de volle bussen hadden afgeleverd bij de fabriek, zetten we op de terugweg weer lege bussen af langs de route. Omstreeks half twaalf waren we daar in de drukke periode mee klaar.

In de perioden dat we ook nog een avondrit deden, begonnen we om 's avonds om zes uur. Dan waren we vóór acht uur weer thuis. De avondrit ging veel sneller omdat veel van onze klanten alleen 's ochtends hun melk aan de weg zetten. Ook omdat de lege retourbussen van de avondrit pas de andere dag werden afgeleverd, werd tijd bespaard.

Allerlei ontwikkelingen hebben tot gevolg gehad dat de melkbussen alweer tientallen jaren uit ons straatbeeld zijn verdwenen. Uit een oogpunt van voedselveiligheid en om Arbo-technische redenen waarschijnlijk een goede zaak. En wie zou in deze tijd zomaar zijn volle melkbussen in goed vertrouwen iedere dag opnieuw nog aan de weg durven zetten?

Maar met het verdwijnen van de melkbussen is wel een zichtbaar kenmerk van het agrarische karakter van onze streek verdwenen. Daar wilde ik nog even bij stil staan, in een periode dat we in de krant kunnen lezen dat de regering er serieus over nadenkt om aan melkveehouders premies te geven als ze hun koeien maar in de wei laten lopen!

Vijftig jaar geleden kon je aan de Bemmelse Dorpsstraat nog een foto maken met een weiland met koeien op de achtergrond. Achter de 'wei van Dolf' zien we een huis aan de Oostervelden. Op de voorgrond de kinderen van Van Gelder.

Subsidie op het buiten laten lopen van melkvee zal de overheid wat Bommel betreft niet veel gaan kosten. Door maatregelen op het gebied van schaalvergroting en milieuwetgeving en als gevolg van de uitbreidingsplannen van de laatste jaren, zijn er al nauwelijks melkveehouders meer over. Van de ruim 80 adressen waar wij 50 jaar geleden de melk ophaalden, produceert alleen Herman Klomp, de zoon van Geert Klomp, nu nog melk. Het gaat om een stuk of 23 koeien die behoren bij zijn bedrijf aan de Dikelsestraat 14. Gelukkig lopen die koeien nu nog buiten.....

Hennie Derksen